

Δημήτρης Μαυρόπουλος

ΣΧΟΛΙΑ ΣΤΟ
ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ
ΕΥΑΓΓΕΛΙΟ

Ἐκδόσεις Δόμος

Στήν Ἀγγελική
τόν φύλακα ἄγγελο
εὐγνωμόνως

Πρόλογος

Τὸ βιβλίο αὐτὸ ἀποτελεῖ ἐπεξεργασμένη καταγραφή μιᾶς ἐνιαίας σειρᾶς εἰκοσιπέντε περίπου μαθημάτων πού ἔγιναν σὲ ἓνα ἄτυπο «θεολογικὸ ἔργαστήρι». Τὰ μαθήματα αὐτὰ ξεκίνησαν τὸ 1987 στὸ Ἴδρυμα Γουλανδρῆ-Χόρν καὶ ἐπαναλήφθηκαν κατὰ καιροὺς εἴτε στὸ ἴδιο Ἴδρυμα, εἴτε στὴν πολιτιστικὴ ἐταιρεία Ἄλσος Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν, εἴτε στὴν πολιτιστικὴ ἐταιρεία Αἶνος. Τελευταία ἀνάπτυξη αὐτῶν τῶν μαθημάτων ἔγινε τὸ 2005, καὶ αὐτὴ ἡ σειρά ἀποτελεῖ τὴ βάση τοῦ παρόντος βιβλίου¹.

Ἦταν φυσικὸ σὲ κάθε ἐπανάληψη τῆς σειρᾶς αὐτῶν τῶν μαθημάτων νὰ ὑπάρξουν διάφορες προσθαφαιρέσεις ἢ διαφοροποιήσεις, ἀλλὰ στὸ σύνολό τους παρέμειναν στὴν ἴδια μεθοδολογία καὶ θεματικὴ. Στὴν Εἰσαγωγὴ ἀναπτύσσεται ὁ ἄξονας πού διέπει τὸ περιεχόμενο τοῦ βιβλίου.

Τὸ ἀπομαγνητοφωνημένο κείμενο δέχτηκε ἐπεξεργασία καὶ βιβλιογραφικὴ ὑποστήριξη, ὥστε νὰ ἀναπληρωθοῦν τὰ κενὰ πού παρουσίαζε ὁ προφορικὸς λόγος, ὁ ὁποῖος πάντως δὲν ἐξαφανίστηκε ἐντελῶς ἀπὸ τὸ σῶμα τοῦ βιβλίου. Ὅπως ἐπίσης δὲν ἀφαιρέθηκαν ἐπαναλήψεις πού κρίθηκαν σημαντικὲς σὲ ὀρισμένα σημεῖα τῶν ἐρμηνευτικῶν προσεγγίσεων.

Ἡ μέθοδος προσεγγίσεως τοῦ κειμένου τοῦ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίου ἔχει ἓναν συγκεκριμένο στόχο: νὰ ἀποτελέσει ἓνα διαρκὲς μάθημα κατήχησης γιὰ ἐνηλίκους μέσω τῆς ἰωάννειας θεολογίας. Ἄλλωστε, τὸ ἴδιο τὸ εὐαγγέλιο ἀποτελεῖ μιὰ μυσταγωγικὴ κατήχηση γιὰ βαπτισμένους πιστοὺς, οἱ ὁποῖοι ἔχουν σφραγιστεῖ μὲ τὶς δωρεὲς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος κατὰ τὴ βάπτισή τους.

Ἄν καὶ τὸ κείμενο τοῦ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίου γίνεται εὐκόλα κατανητό, θεώρησα καλὸ νὰ ἐπισυνάψω μιὰ μετάφραση τῶν στίχων σὲ νεοελληνικὴ γλῶσσα. Ἀπὸ τὶς μεταφράσεις πού κυκλοφοροῦν, σωστὲς

¹ Ἐκφράζω τὶς θερμὲς μου εὐχαριστίες στὴ φίλη Κικὴ Ὁρφανοῦ-Φλωράκη πού ἐπώμισθηκε δωρεὰν τὸ ἔργο τῆς ἀπομαγνητοφώνησης, καὶ στὸν σύζυγό της Γιώργο Φλωράκη πού ὑποστήριξε ἀνιδιοτελῶς τὴν ἔκδοση τοῦ βιβλίου.

καί ενδιαφέρουσες οί περισσότερες, ἐπέλεξα μία μετάφραση σέ δημώδη γλώσσα τοῦ 19ου αἰώνα².

Ὁ προσεκτικὸς ἀναγνώστης θὰ παρατηρήσει ὅτι ἐλλείπουν παραπομπές σέ σύγχρονες μελέτες καὶ ὑπομνήματα στὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιο, πὺ οί περισσότερες εἶναι καὶ ἔγκυρες καὶ σημαντικές. Τὰ σχόλια πὺ παραθέτω στὸ κείμενο τοῦ εὐαγγελίου ὀφείλουν πολλὰ σέ αὐτὴ τὴ βιβλιογραφία, ἐνδεικτικὴ καταγραφή τῆς ὀποίας ὑπάρχει στὸ τέλος τοῦ βιβλίου. Ἐπίσης, στὸ τέλος τοῦ βιβλίου μπορεῖ κανεὶς νὰ πληροφορηθεῖ γιὰ τίς πατερικὲς πηγές στίς ὀποῖες ἀνέτρεξα.

Ἐκφράζω θερμὲς εὐχαριστίες στὴ φιλόλογο Λαμπρινὴ Τρανταφυλλοπούλου πὺ διέτρεξε τὸ βιβλίο καὶ διόρθωσε γλωσσικὰ καὶ τυπογραφικὰ λάθη.

² Βλ. *Ἡ Καινὴ Διαθήκη τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ*. Δίγλωττος, τοῦτ' ἔστι τὸ θεῖον ἀρχέτυπον καὶ ἡ αὐτοῦ μετάφρασις εἰς κοινὴν διάλεκτον, μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας διορθωθέντα, καὶ νεωστὶ μετατυπωθέντα. Ἐν Λονδίῳ, ἐξετυπώθη παρὰ Τυλλίγγου καὶ Οὔγου, τῆς Χελσίας, ἔτει ἀπὸ τῆς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ Ἐνσαρκώσεως, αωιθ', 1819.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	13
Κεφάλαιο 1	27
Κεφάλαιο 2	62
Κεφάλαιο 3	87
Κεφάλαιο 4	106
Κεφάλαιο 5	133
Κεφάλαιο 6	152
Κεφάλαιο 7	190
Κεφάλαιο 8	209
Κεφάλαιο 9	236
Κεφάλαιο 10	253
Κεφάλαιο 11	271
Κεφάλαιο 12	296
Κεφάλαιο 13	318
Κεφάλαιο 14	333
Κεφάλαιο 15	351
Κεφάλαιο 16	373
Κεφάλαιο 17	385
Κεφάλαιο 18	411
Κεφάλαιο 19	429
Κεφάλαιο 20	450
Κεφάλαιο 21	468
Ἐπίλογος	483
Ἐνδεικτική βιβλιογραφία	487
Εύρετήριο ὀνομάτων καὶ ὄρων	491
Εύρετήριο ἀγιογραφικῶν χωρίων	501

Εἰσαγωγή

Πολύ συχνά λέμε ὅτι ἡ πίστη μας, ἡ πίστη τοῦ λαοῦ τῆς Ἐκκλησίας, ἐδράζεται στὰ εὐαγγέλια. Ὁ εὐαγγελικὸς λόγος εἶναι ὁ θεμελιώδης λόγος. Πρῶτα, ὅμως, θὰ ἤθελα νὰ διευκρινίσουμε ὅτι ὅταν μιᾶμε γιὰ τὴν Ἐκκλησία ἢ γιὰ τὸν χαρακτήρα τῆς Ἐκκλησίας, θὰ πρέπει νὰ διακρίνουμε δύο ὁδοὺς. Μποροῦμε νὰ δεχτοῦμε ὅτι ἡ μία εἶναι θρησκευτικὴ ὁδός, μπορεῖς αὐτὴ τὴν ὁδὸ νὰ τὴν δεῖς σὲ ὅλες τὶς θρησκείες. Ἡ θρησκευτικὴ ὁδός εἶναι αὐτὴ πού ὑπηρετεῖ τὶς ἀνάγκες τοῦ ἀνθρώπου, τὶς φυσικὲς του ἀνάγκες, μιὰ καὶ ὁ ἀνθρώπος ἀναζητᾷ κάτι γιὰ νὰ ἔχει ἕνα νόημα ἢ ζωὴ του. Κατὰ τοῦτο, λοιπόν, μποροῦμε νὰ πούμε ὅτι κάθε θρησκεία ἔχει ἕναν δρόμο, ὑποδεικνύει ἕναν δρόμο, μιὰ ὁδὸ, αὐτὸ πού στὴν Ἄπω Ἀνατολὴ ὀνομάζονται ταο. Σὲ ὅλες τὶς θρησκείες αὐτὸς ὁ δρόμος ἔχει ἀσκητικὸ περιεχόμενο, δηλαδὴ ἐδράζεται σὲ ἀσκήσεις, σωματικὲς, ψυχικὲς, νοητικὲς, πάντως ἀσκήσεις γιὰ νὰ μπορεῖ ὁ ἀνθρώπος νὰ ζήσει τὴ ζωὴ του ἑναρμονισμένος μαζί με τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους.

Στὴν Ἐκκλησία ὑπάρχει σαφέστατα αὐτὴ ἡ ὁδός, ἡ θρησκευτικὴ. Ἀλλὰ ὑπάρχει καὶ μιὰ ἄλλη ὁδός, πού δὲν τὴν βρίσκουμε σὲ ἄλλες θρησκείες. Θὰ τὴν ὀνομάζω, πρὸς τὸ παρόν, «ἡ εὐχαριστιακὴ ὁδός». Ἐνῶ ἡ πρώτη ἔχει ἀσκητικὸ χαρακτήρα, ἡ δεύτερη ἔχει ἀγιαστικὸ χαρακτήρα. Ἡ εὐχαριστιακὴ ὁδός ἔρχεται ἀπὸ τὸ μέλλον καὶ μᾶς εἰσάγει στὴν ἱστορία μέσω τοῦ περιεχομένου τῶν εὐαγγελίων, τῶν καλῶν δηλαδὴ καὶ σπουδαίων ἀγγελμάτων (εὐ + ἄγγελμα): τὰ εὐαγγέλια εὐαγγελίζονται. Συγχρόνως δι' αὐτῶν εἰσάγεται μιὰ δυνατότητα σπουδῆς τῆς σχέσης κτιστοῦ καὶ ἀκτίστου, ἀλλὰ καὶ ἐπίτευξης αὐτῆς τῆς σχέσης. Ἰδιαιτέρα μάλιστα ὁ ἀπόστολος Παῦλος τὴ συνθήκη αὐτὴ τὴν ἀναπτύσσει σχεδὸν σὲ ὅλες τὶς ἐπιστολές του. Κατ' ἀρχὰς ἡ Πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολὴ θέτει αὐτὸ τὸ θέμα τῆς δικαίωσης τοῦ ἀνθρώπου, τῆς θεοδικίας δηλαδὴ, καὶ ὑποστηρίζει ὅτι ἀρκεῖ ἡ πίστη στὸν Θεό, δηλαδὴ ἡ ἀναφορὰ τῆς ζωῆς μου στὸν Θεό, ἡ παρουσία ἑνὸς τέτοιου ἄξονα στὴ ζωὴ μου πού με ἀναφέρει στὸν Θεό, ἀρκεῖ αὐτὸ γιὰ νὰ μπορῶ νὰ πῶ ὅτι ἀρχίζει ἡ θεραπεία μου, ἀρχίζει ἡ θεραπεία τῆς φύσεως.

Αὐτὴ ἡ εὐχαριστιακὴ ὁδός, πού ἐμφανίζεται στὴν ἱστορία τῆς Ἐκ-

κλησίας ως δυνατότητα σχέσης κτιστού και άκτιστου, επιτυγχάνεται με την ενανθρώπιση του Υιού του Θεού. Ο Υιός του Θεού προσλαμβάνει την ανθρώπινη φύση και ενώνεται με αυτήν. Στο πρόσωπο του Ίησου Χριστού είναι πλέον μία σώα και ύγιής ανθρώπινη φύση. Γι' αυτό λέμε «σώζεται» ο άνθρωπος, γίνεται σῶος. Αυτό σημαίνει ότι αυτή η φύση διαποτίζεται από δυνάμεις, πραγματικές δυνάμεις, που στη θεολογική γλώσσα τις έχουμε ονομάσει ενέργειες, οι οποίες προέρχονται από τη φύση του άκτιστου, από τη φύση τῆς θεότητας. Αυτές οι ενέργειες διαποτίζουν τη δημιουργία και η δημιουργία λειτουργεί με διαφορετικό τρόπο. Είναι αυτό που είναι η δημιουργία, μάς ενδιαφέρει ο άνθρωπος, είναι αυτό που είναι ο άνθρωπος, αλλά διαποτισμένος από αυτές τις δυνάμεις ή τις ενέργειες του άκτιστου λειτουργεί και διαφορετικά.

Ἄν φτάσουμε σ' αυτή τη δεύτερη οδό, ή πρώτη οδός, ή θρησκευτική, ίσως και να άχρηστεύεται. Ὅμως ή πείρα έχει δείξει, μέσα στους αιώνες, ότι χωρίς την άσκητική οδό δεν μπορώ να φτάσω στην εύχαριστιακή οδό. Καί επίσης χωρίς την άσκητική οδό δεν μπορώ να παραμείνω στην εύχαριστιακή οδό. Ἐτσι ή άσκηση είναι διαρκής ανάγκη του ανθρώπου, σε όλη του τη ζωή, για να μπορεί να παραμένει σ' αυτή την εύχαριστιακή οδό. Αυτή τη δυνατότητα, να βρεθούμε σε σχέση με τις άκτιστες ενέργειες του Θεού, την επιτυγχάνουμε λόγω τῆς παρουσίας τῆς θείας δωρεάς: μάς χαρίζεται, δεν την κατακτούμε. Ἡ άσκητική λοιπόν οδός μάς προετοιμάζει, μάς έχει συνέχεια σε μία έγρηγορη, σε μία ετοιμότητα, για να αποδεχτούμε αυτό που δωρεάν έρχεται από τον Θεό, και τὸ ὁποῖο ὀνομάζουν τὰ εὐαγγέλια «ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ» (βλ. τὴ διατύπωση τοῦ εὐαγγελιστῆ Ἰωάννη στὴν Α' Ἐπιστολή του, 5,16: ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν). Στὴ θεία Εὐχαριστία, κάθε φορά που τὴν τελοῦμε, αὐτὰ τὰ δύο ἐμφανίζονται καὶ ὑπογραμμίζονται. Ἰδιαιτέρα θέλω νὰ σᾶς θυμίσω αὐτὴ τὴ φράση που λέει ὁ ἱερέας, ὁ προεστὼς τῆς θείας Εὐχαριστίας, ὅτι βρισκόμαστε ἐκεῖ για νὰ ζήσουμε ὅσα ἔχουν γίνει για μᾶς, δηλαδή τὸν Σταυρό, τὸν Τάφο, τὴν Ἀνάσταση, τὴν Ἀνάληψη, ἀλλὰ καὶ τὴ Δευτέρα Παρουσία (Μεμνημένοι τοίνυν τῆς σωτηρίου ταύτης ἐντολῆς, καὶ πάντων τῶν ὑπὲρ ἡμῶν γεγενημένων, τοῦ σταυροῦ, τοῦ τάφου, τῆς τριήμερου ἀναστάσεως, τῆς εἰς οὐρανὸς ἀναβάσεως, τῆς ἐκ δεξιῶν καθέδρας, τῆς δευτέρας καὶ ἐνδόξου πάλιν παρουσίας). Ἄπο

τὴν τελευταία μνεία, τῆς Δευτέρας Παρουσίας, καταλαβαίνουμε ὅτι ἡ εὐχαριστιακὴ ὁδὸς παίρνει νόημα καὶ περιεχόμενο ἀπὸ τὸ μέλλον, ὄχι ἀπὸ τὸ παρελθόν, ἀν καὶ τὸ περιέχει. Τὴ συνθήκη αὐτὴ τὴν ὀνομάζουμε «νέα βιοτὴ», καινούργια ζωὴ, καινούργια διαθήκη ὅπως λένε τὰ εὐαγγελία (Καينὴ Διαθήκη). Σ' αὐτὴ τὴ νέα βιοτὴ μποροῦμε νὰ ψηλαφοῦμε τὴν εὐχαριστιακὴ διάσταση τῆς ζωῆς – ἡ ζωὴ μας γίνεται μιὰ συνεχῆς εὐχαριστία. Εὐχαριστία σημαίνει σύναξη ἐπὶ τὸ αὐτό, διαχείριση τῆς δημιουργίας, ὅλων τῶν καρπῶν τῆς δημιουργίας, ἀναφορὰ τῆς δημιουργίας στὸν Θεὸ καὶ πρόσληψη τῆς δημιουργίας ἀπὸ τὸν Θεό, ξανά. Ἐπομένως ἔχουμε μιὰ εὐχαριστιακὴ διάσταση τῆς ζωῆς, ἔχουμε ἐπίσης μιὰ εὐχαριστιακὴ σύναξη ὡς πορεία ἀλλὰ καὶ ὡς ἐμπειρία καὶ ὁδὸ, ἀλλὰ καὶ πράξη, ποὺ τὴν ζοῦμε, τὴν ψηλαφοῦμε ὡς παρούσα, καὶ αὐτὴ ἡ πορεία καταπτάει νὰ εἶναι καὶ μιὰ διαρκῆς διδαχὴ. Ἡ διδαχὴ, ὅπως γνωρίζουμε, συντελεῖται μὲ ἀκρόαμα καὶ μὲ συμμετοχὴ σὲ πράξη. Ἡ διδαχὴ ἔχει ἐπίσης μιὰ διαρκῆ παρουσία. Αὐτὴ ἡ διαρκῆ παρουσία τῆς διδαχῆς διαμορφώνει καὶ ἀνθρώπινο χαρακτήρα. Ἐπομένως ἡ πορεία ὡς διδαχὴ ποὺ γίνεται μὲ τὴ λειτουργία τοῦ Λόγου, ὅ,τι περιέχει ἡ λατρεία μας ὡς Λόγο, καὶ ἡ ἐμπειρία ὡς γεύση ποὺ ἐνεργεῖται μὲ τὴ λειτουργία τοῦ Μυστηρίου, αὐτοῦ ποὺ δὲν κατανοεῖται (καὶ κατὰ τοῦτο εἶναι μυστήριον), μᾶς ὁδηγεῖ τελικὰ σ' αὐτὸ ποὺ ὀνομάζει ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης «γνώση», «γνώση» μάλιστα μὲ τὴν παλαιοδιαθηκικὴ σημασία τῆς λέξης: «σχέση». Ὁ Ἰωάννης, καὶ μόνον ὁ Ἰωάννης, χρησιμοποιοεῖ τὴ λέξη «γνώση» μὲ τὴν ἴδια σημασία ποὺ τὴν χρησιμοποιοεῖ στὴν Παλαιὰ Διαθήκη καὶ ὁ Μωυσῆς, ὅταν θέλει νὰ μιλήσει γιὰ τὴ στενὴ σχέση τοῦ ἀνδρᾶ καὶ τῆς γυναίκας: Ἀδὰμ ἔγνω Εὐᾶν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ συλλαβοῦσα ἔτεκε τὸν Κάιν (Γέν. 4,1).

Ἐπομένως τίθεται τὸ ἐρώτημα γιὰ τὴ θέση τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου μέσα στὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων, τῶν πιστῶν κατ' ἀρχάς. Ἔχει ὑποστηρικθεῖ ἀπὸ Πατέρες, ὅτι ὁ εὐαγγελικὸς λόγος μπορεῖ νὰ εἶναι λόγος διδαχῆς «τοῖς ἀπλουστέροις», ὡς ἀκρόαμα. Καὶ μάλιστα, ἐπειδὴ ἡ παιδεία (ἡ μόρφωση, ὅπως λέμε) τῶν ἀνθρώπων δὲν ἦταν πάντα ἐπαρκῆς γιὰ νὰ κατανοοῦνται τὰ κείμενα, ἀναπτύχθηκε ἡ εἰκονογραφία στὴν Ἐκκλησία, ὡς διδασκαλία τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου, καθὼς ἐπίσης καὶ πολλὰ ἄλλα στοιχεῖα, ὅπως ἡ ἴδια ἡ οἰκοδομὴ τοῦ ναοῦ, ἢ τὰ μέρη τοῦ ναοῦ, ἢ

ή διάταξη τῶν πραγμάτων ἐνὸς ναοῦ. Ὅλα αὐτὰ ἀποτελοῦν ἓναν ἔμμεσο εὐαγγελικὸ λόγον γιὰ τοὺς ἀπλούστερους. Μπορεῖ νὰ εἶναι ὅμως ἐπίσης λόγος φωτισμοῦ «τοῖς τελειωτέροις», σ' αὐτοὺς ποὺ ἔχουν προχωρήσει ἐσωτερικὰ καὶ μποροῦν νὰ ἀντιλαμβάνονται ἀνεπτυγμένα τὸν εὐαγγελικὸ λόγον, νὰ μπαίνουν δηλαδὴ μέσα στὸ νόημα τῶν λόγων ἢ τῶν λέξεων τοῦ εὐαγγελίου. Καί, τρίτον, ὁ εὐαγγελικὸς λόγος μπορεῖ νὰ λειτουργήσει ὡς φανέρωση τῆς σχέσης τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸ ἴδιο τὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ γιὰ τοὺς «τελείους».

Τελικὰ, ἡ σπουδὴ τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου σημαίνει σπουδὴ, διὰ τῆς εὐχαριστιακῆς πράξης, τῆς ἱστορίας τοῦ ἀνθρώπου στὴ σχέση του μὲ τὸν Θεό. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ εὐαγγελικὸς λόγος, ὅπως καὶ πάλι ἡ πείρα τῶν Πατέρων συμπεραίνει, δὲν εἶναι λόγος ποὺ διαβάζεται ἢ ποὺ σπουδάζεται, ἀλλὰ εἶναι λόγος ποὺ συναρτᾶται μὲ μυσταγωγικὴ πράξη. Σὲ μιὰ μυσταγωγικὴ πράξη ἀκούγεται ὁ εὐαγγελικὸς λόγος, καὶ μάλιστα ἀκούγεται μὲ ἓναν τρόπο «ἄτακτο», δὲν ἀκούγεται ὡς ἓνα συνεχὲς κείμενο ποὺ ἐμπεριέχει νοήματα ἢ ιδέες ἢ μιὰ διδασκαλία, ἀλλὰ ἀκούγεται ὡς μικρὰ κεντρίσματα, μικρὲς νύξεις, ποὺ ἔρχονται νὰ ἐνδυναμώσουν τὴν ἐμπειρία ποὺ ζοῦμε στὴν εὐχαριστιακὴ μας σύναξη. Τὰ εὐαγγέλια, λοιπόν, δὲν εἶναι κείμενα ποὺ διαβάζονται, παρὰ τὴν προτροπὴ ἀρκετῶν Πατέρων νὰ διαβάζουμε τὴν Ἁγία Γραφή. Δὲν ἐννοοῦν νὰ τὰ διαβάζουμε ὅπως διαβάζουμε ἓνα ὁποιοδήποτε ἄλλο σύγγραμμα, ἀλλὰ νὰ ὑπομνηματίζουν τὴ ζωὴ μας. Δηλαδὴ, νὰ ἀναγνωρίζουμε τὰ σημάδια (σημεῖα) ποὺ ἔχει αὐτὸς ὁ δρόμος γιὰ τὸν ὁποῖο μίλησα προηγουμένως, καὶ τὰ σημάδια αὐτὰ νὰ μᾶς δείχνουν ὅτι περπατᾶμε στὸν δρόμο τοῦ Θεοῦ, δὲν ἔχουμε παρεκκλίνει ἀπὸ τὸν δρόμο. Κι ἂν δὲν βλέπω αὐτὰ τὰ σημάδια, ὀφείλω νὰ ψάχνω νὰ τὰ βρῶ, ὥστε νὰ ξαναβρῶ τὸν δρόμο τοῦ Θεοῦ.

Τὰ εὐαγγέλια εἶναι τέσσερα. Ἡ ἐπιγραφή κάθε ἐνὸς ἀπὸ τὰ τέσσερα εὐαγγέλια φέρει τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέα, ἀλλὰ φέρει καὶ μιὰ πρόθεση μπροστὰ ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέα, «κατά» (σύμφωνα μὲ). Ἐπομένως, ὑπάρχει μιὰ διαφοροποίηση σὲ κάθε εὐαγγέλιο, ὑπάρχει ἓνα αἰτούμενο, ἀλλὰ καὶ ἓνα συμπέρασμα, γιατί γράφτηκε ἓνα εὐαγγέλιο. Τὰ εὐαγγέλια ἄρχισαν νὰ γράφονται τριάντα ἢ σαράντα περίπου χρόνια μετὰ τὴν Ἀνάσταση, ἀπὸ τὴν πρώτη γενιὰ τῶν Ἀποστόλων, ἢ τῶν μα-

θητῶν τῶν Ἀποστόλων. Λέμε, ἐντελῶς γενικά, ὅτι γράφτηκαν ἀπὸ τὸ 65 μέχρι τὸ 100 μ.Χ. Γιὰ τὸ κάθε εὐαγγέλιο ἔχουν γίνει ἔρευνες, ἔχουν ἐξαχθεῖ συμπεράσματα, ὑπάρχουν διαφωνίες τῶν ἐρευνητῶν καὶ τῶν ἐπιστημόνων, ὑπάρχει καὶ μιὰ παράδοση παλαιά, ἐνδεχομένως ἀκριβής, ἐνδεχομένως συμβολικὴ, πάντως ὅλα αὐτὰ συγκλίνουν στὸ ὅτι τὰ εὐαγγέλια γράφτηκαν, τελείωσε ἡ γραφὴ τους, μέχρι τὸ τέλος τοῦ 1ου αἰώνα. Εἰδικὰ τὸ εὐαγγέλιο τοῦ Ἰωάννη πρέπει νὰ γράφτηκε γύρω στὸ 105 μ.Χ., καὶ μάλιστα μετὰ τὴν Ἀποκάλυψη. Χωρίζουμε τὰ εὐαγγέλια σὲ δύο ομάδες, τὰ πρῶτα τρία πᾶνε μαζὶ καὶ τὸ τέταρτο πάει μόνο του. Τὰ πρῶτα τρία γράφτηκαν γιὰ συγκεκριμένο λόγο, πού τὸν ὀνομάζουμε: ἀνάγκη κατηχήσεως, κατηχητικὴ ἐνέργεια. Ἀποβλέπουν στὸ νὰ σπουδάσουν, νὰ μάθουν κάτι ὅσοι ἐνδιαφέρονται νὰ γίνουν μέλη τῆς Ἐκκλησίας. Γι' αὐτὸ ὀνομάζονται «κατηχητικά». Αὐτὸς πού ἐνδιαφέρεται νὰ γίνει μέλος τῆς Ἐκκλησίας, δὲν θὰ διαβάσει, δὲν θὰ σπουδάσει, δὲν θὰ μελετήσῃ μαζὶ μὲ τοὺς κατηχητὲς του ἢ μὲ τὶς ὁδηγίες καὶ τὴν καθοδήγηση τῶν κατηχητῶν, καὶ τὰ τρία εὐαγγέλια, ἀλλὰ ἓνα ἀπὸ τὰ τρία, ἀνάλογα μὲ τὴν παράδοση ἀπὸ τὴν ὁποία προέρχεται. Π.χ., ἓνας Ἰουδαῖος πού πιστεύει ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ Μεσσίας, ὁ σωτὴρας τοῦ κόσμου, θὰ διαβάσει τὸ *Κατὰ Ματθαῖον* εὐαγγέλιο, ἢ θὰ προσπαθῆσῃ νὰ κατανοήσῃ τὴν ἱστορία τῆς νέας πραγματικότητας μέσα ἀπὸ αὐτὸ τὸ εὐαγγέλιο. Τὸ εὐαγγέλιο αὐτὸ θὰ τὸ συνδέσει μὲ τὴν παλιά του πίστη, μὲ τὴν παράδοσή του στὴν ὁποία ζεῖ, τὴν ἰουδαϊκὴ παράδοση. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ τὸ εὐαγγέλιο θὰ χρησιμοποιήσῃ πολλὲς προφητείες, θὰ χρησιμοποιήσῃ πολλοὺς ἑβραϊσμούς, θὰ χρησιμοποιήσῃ πολλὲς πρακτικὲς τῆς ἰουδαϊκῆς εὐσέβειας, θὰ τὶς προβάλῃ δηλαδὴ ἰδιαίτερα, γιὰ νὰ βοηθήσῃ τὸν κατηχούμενο νὰ φτάσῃ νὰ πεῖ τὸ «ναί, θέλω νὰ εἶμαι μὲ τὸν Χριστό».

Ἐὰν ὅμως ὁ κατηχούμενος προέρχεται ἀπὸ μιὰ παιδεία πού τὴν ὀνομάζουμε «ρωμαϊκὴ», τὸ κατάλληλο κατηχητικὸ ἐγχειρίδιο γι' αὐτὸν εἶναι τὸ *Κατὰ Μάρκον* εὐαγγέλιο. Σύντομο, καθαρὸ, ἓνα καὶ ἓνα κάνουν δύο, ἔχουμε ἀπαίτηση δικαιοσύνης, νὰ τὴν πῶς ἐκπληρώνεται αὐτὴ ἢ ἀπαίτηση, ἔχουμε ἀπαίτηση δυνάμεως, νὰ πῶς ἐκπληρώνεται αὐτὴ ἢ δύναμη, ποῖα σημεῖα τὴν φανερώνουν, ἔχουμε μιὰ ἀπαίτηση ὀργάνωσης τῆς ζωῆς... – εἶναι ἡ ρωμαϊκὴ νοοτροπία ὅπως εἶχε διαμορφωθεῖ ἤδη τὸν 1ο αἰώνα. Ἔτσι μέσα ἀπὸ τὸ *Κατὰ Μάρκον* εὐαγγέλιο (τὸ ὁποῖο

μάλιστα κατά την έρευνα θεωρείται και τὸ ἀρχαιότερο, και κατά κάποιον τρόπο πηγή τῶν ἄλλων δύο εὐαγγελίων, τοῦ *Κατὰ Ματθαῖον* και τοῦ *Κατὰ Λουκᾶν*), μέσα λοιπὸν ἀπὸ τὸ *Κατὰ Μάρκον* εὐαγγέλιο θὰ σπουδάσει τί καινούργιο φέρνει ἢ παρουσία τοῦ Χριστοῦ μέσα στὴν ἱστορία.

Καὶ βέβαια, τὸν 1ο αἰῶνα μ.Χ. ἔχει διαμορφωθεῖ αὐτὸ πού ἀργότερα, στοὺς ὕστερους χρόνους τῆς ἀρχαιότητος, θὰ ἐπικρατήσῃ σὲ ὅλη τὴν τότε γνωστὴ οἰκουμένη, τὸ λεγόμενον «ἐλληνικὸν πνεῦμα». Ἔχει διαβρώσει, μὲ τὴ θετικὴ σημασία τῆς λέξης, τοὺς πολιτισμοὺς και ἔχει γίνῃ πολὺ οἰκεῖο. Οἱ πληθυσμοὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, κυρίως αὐτοί, ἔχουν μιὰ παράδοση και μιὰ νοοτροπία πού μπορούμε νὰ τὴν ὀνομάσουμε ἐλληνικὴ. Γι' αὐτὸ και στὸ *Κατὰ Λουκᾶν* εὐαγγέλιο, πού προορίζεται ὡς ἐγχειρίδιο κατηχήσεως γιὰ τέτοιους ἀνθρώπους, προβάλλεται ἰδιαίτερα αὐτὴ ἡ ἀνάγκη γιὰ τὴ σοφία, ἡ ἀνάγκη γιὰ τὴν ἀλήθεια, ἡ ἀνάγκη γιὰ τὴν περιγραφή τῆς θεότητος, καταγράφονται αὐτὰ τὰ στοιχεῖα και εἶναι και τὸ εὐαγγέλιο μὲ τὸν πιὸ στρωτὸ ἐλληνικὸ λόγο.

Ἵπηρετοῦν δηλαδὴ τὰ τρία πρῶτα εὐαγγέλια ἀνάγκες κατήχησης και διδασκαλίας, ὄχι μυσταγωγίας· δὲν σὲ εἰσάγουν στὴ μυσταγωγία, δὲν σὲ εἰσάγουν δηλαδὴ στὴν πραγματικὴ σχέση μὲ τὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ. Πρέπει νὰ δείξουν ὅτι ὁ Χριστὸς προέρχεται ἀπὸ τὴ θεότητα, εἶναι παρὼν μέσα στὴν ἱστορία, τὸν ἔχουν προαναγγεῖλει οἱ μεγάλοι πολιτισμοί, εἴτε ὁ ἐλληνικὸς, εἴτε ὁ ἰουδαϊκὸς, εἴτε οἱ ὄμοροι πρὸς τὴν Παλαιστίνην πολιτισμοί, και αὐτὴ ἡ δίψα τοῦ ἀνθρώπου γιὰ γνωριμία μιᾶς νέας ὁδοῦ πρὸς τὴ σωτηρία βρίσκεται στὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἡ ἀπάντηση βρίσκεται στὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἐποπροδιορισμὸς «κατά», ὅσον ἀφορᾷ τὴν παραπομπὴ σὲ ἕνα εὐαγγελιστὴ, δὲν σημαίνει ὅτι τὸ κάθε εὐαγγέλιο εἶναι ἀτομικὸ ἔργο ἐκάστου εὐαγγελιστῆ. Τὸ «κατά» παραπέμπει περισσότερο σὲ «σχολή» ἢ παράδοση. Ἐπο ὅρος «κατὰ Ματθαῖον» δηλώνει ὅτι μιὰ ὀμάδα, ἐπικεφαλῆς τῆς ὀποίας εἶναι ὁ ἀπόστολος Ματθαῖος, διαμορφώνει κατηχητικὸ λόγο γιὰ τίς ἀνάγκες τῶν Ἰουδαίων. Μία ἄλλη ὀμάδα, ἐπικεφαλῆς τῆς ὀποίας εἶναι ὁ Μάρκος, θὰ γράψῃ ἕνα κατηχητικὸ ἐγχειρίδιο γιὰ ὅσους προέρχονται ἀπὸ ρωμαϊκὴ παράδοση και παιδεία. Και μία τρίτη ὀμάδα, ἐπικεφαλῆς τῆς ὀποίας εἶναι ὁ Λουκᾶς, θὰ γράψῃ τὸ εὐαγγέλιο πού ὑπηρετεῖ κατηχούμενους ἐλληνικῆς παιδείας και νοοτροπίας.

Στὸ τέλος τοῦ πρώτου αἰώνα, μετὰ καὶ τοὺς πρώτους δύο διωγμούς, ἔχουμε ἓνα ἄπλωμα τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Ἐκκλησία πλέον ἔχει ἐρείσματα σὲ ὅλη τὴν τότε γνωστὴ οἰκουμένη, τὴν Αὐτοκρατορία, ἔχουμε μία ἀνάπτυξη τῶν κατὰ τόπους ἐκκλησιῶν, καὶ ἔχουμε μία πείρα τῶν ἀνθρώπων γιὰ αὐτὸ ποὺ ὀνομάζεται «ἐν Χριστῷ ζωὴ» – ὑπάρχει μία πείρα. Ὑπάρχει λοιπὸν ἀνάγκη νὰ καταγραφοῦν τὰ σημεῖα ποὺ ἐπιβεβαιώνουν, ποὺ λειτουργοῦν, ποὺ ὑποβοηθοῦν αὐτὴ τὴν πορεία τοῦ μυστηρίου, τῆς μυσταγωγίας. Αὐτὴ τὴν ἀνάγκη ἀναλαμβάνει νὰ τὴν ὑπηρετήσῃ μιὰ ἄλλη ὁμάδα, ἐπικεφαλῆς τῆς ὁποίας εἶναι ὁ Ἰωάννης. Ἡ ἀνάγκη ἐμφανίζεται στὸ τέλος τοῦ αἰώνα, ἐνδεχομένως ἀναλαμβάνει αὐτὸ ὁ Ἰωάννης γιὰτὶ εἶναι ὁ τελευταῖος ἐν ζωῇ Ἀπόστολος (πέθανε σὲ βαθύτατο γῆρας). Φαίνεται, σύμφωνα μὲ παράδοση ποὺ ὑπάρχει ἤδη τὸν 2ο αἰώνα, ὅτι ὁ Ἰωάννης λαμβάνει ἐντολὴ ἀπὸ τὸ σῶμα τῶν ὑπευθύνων τῆς Ἐκκλησίας νὰ συγγράψῃ τὸ εὐαγγέλιό του. Δηλαδή, ὑπάρχει μιὰ ἀντίληψη γενικότερη στὴν Ἐκκλησία, ὅτι πρέπει νὰ θυμόμαστε συνεχῶς τί συμβαίνει μέσα στὴν εὐχαριστιακὴ μας σύναξη. Τολμῶ νὰ πῶ ὅτι τὸ εὐαγγέλιο τοῦ Ἰωάννη εἶναι ἓνα ὑπόμνημα γιὰ τὴν εὐχαριστιακὴ ἐμπειρία τῆς πρώτης Ἐκκλησίας. Γιὰ νὰ φτάσῃ κάποιος στὸ βάπτισμα καὶ νὰ ἐνταχθεῖ στὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ διέρχεται (ὑπὸ ὁμαλὲς συνθήκες) μιὰ διαδικασία κατήχησης, ἡ ὁποία ἔχει ὡς βάση ἓνα ἀπὸ τὰ τρία συνοπτικὰ εὐαγγέλια (ἢ καὶ τὰ τρία μαζί). Ἀπὸ ἐκεῖ καὶ ἔπειτα, καὶ μὲν συνεχίζεται ἡ κατήχηση τοῦ πιστοῦ, ἔχει ὅμως μυσταγωγικὸ χαρακτῆρα (βλ. τίς *Μυσταγωγικὲς Κατηχήσεις* τοῦ Κυρίλλου Ἱεροσολύμων), καὶ βάση τῆς κατήχησης τίθεται τὸ *Κατὰ Ἰωάννην* εὐαγγέλιο. Ἐνας ποὺ ζεῖ τὴν εὐχαριστιακὴ ἐμπειρία θέλει συνέχεια νὰ θυμᾶται ἢ νὰ σπουδάζει τί εἶναι αὐτὸ τὸ ὁποῖο ζεῖ. Ὑπάρχει καὶ ἓνας τρίτος λόγος ποὺ ἀναγκάζει – ἂν μπορῶ νὰ πῶ τὴ λέξη αὐτή– τοὺς ὑπευθύνους τῆς Ἐκκλησίας, στὸ τέλος τοῦ 1ου αἰώνα, νὰ καταγράψουν τὴν εὐχαριστιακὴ ἐμπειρία τῶν πιστῶν, καὶ αὐτὸς εἶναι οἱ πρωτοεμφανιζόμενες αἱρέσεις, οἱ ὁποῖες παρεξηγοῦν τὸ κήρυγμα καὶ ἐπιχειροῦν νὰ ἐγκλωβίσουν τὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας στὴν παγίδα τῆς θρησκείας, προσπαθοῦν νὰ θρησκευιοποιήσουν αὐτὴ τὴν πραγματικότητα ποὺ ἐπαγγέλλεται.

Ὑπάρχει ἓνα θέμα μὲ τὸν συγγραφέα τοῦ Δ' εὐαγγελίου, ἤδη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου. Πρῶτα πρῶτα εἶχε τεθεῖ τὸ θέμα ἂν

ὁ συγγραφέας τῆς Ἀποκάλυψης καὶ ὁ συγγραφέας τοῦ Δ' εὐαγγελίου εἶναι τὸ ἴδιο πρόσωπο, ἢ ἡ ἴδια ομάδα. Γνωρίζουμε ὅτι τὸ Δ' εὐαγγέλιο εἶναι σχολιασμός στὴ θεία Εὐχαριστία, ἀπ' ἀρχῆς ἕως τέλους. Ἀλλὰ καὶ ἡ Ἀποκάλυψη ἐπίσης, ἡ ὁποία γράφτηκε περίπου δέκα χρόνια πρὶν, περιγράφει τί συμβαίνει στὴ θεία Εὐχαριστία, μόνο πὺ χρησιμοποιοῦ τὴ λεγόμενη ἀποκαλυπτικὴ γλῶσσα. Ἡ ἀποκαλυπτικὴ αὐτὴ γλῶσσα, γνωστὴ ἤδη ἀπὸ τὸν 2ο π.Χ. αἰῶνα σὲ ἔργα πὺ ἀναφέρονταν στὴν ἐσωτερικότητα τοῦ ἀνθρώπου, ἦταν κωδικοποιημένη καὶ οἱ ἀναγνώστες ἤξεραν νὰ διαβάσουν τίς εἰκόνες. Ὅμως ὅταν ἔγραψε τὴν Ἀποκάλυψη ὁ συγγραφέας τῆς, κατὰλαβε πολὺ σύντομα, ἢ κατὰλαβαν οἱ ὑπεύθυνοι τῆς Ἐκκλησίας, ὅτι μὲ τέτοια γλῶσσα, μὲ τέτοιες εἰκόνες, μὲ τέτοια ἀνάπτυξη, πάλι μένουν κάποια σημεῖα πὺ δὲν φωτίζονται ἀπὸ ὅσα ζοῦμε στὴ θεία Εὐχαριστία, γι' αὐτὸ ὁ ἴδιος συγγραφέας γράφει τὸ Δ' εὐαγγέλιο. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι τὰ κεντρικὰ σημεῖα τοῦ εὐαγγελίου αὐτοῦ ἀναπτύχθηκαν πρῶτα στὴν Ἀποκάλυψη, καὶ μετὰ πέρασαν, μὲ ἐντελῶς διαφορετικὸ τρόπο καὶ ἄλλη γλῶσσα, στὸ εὐαγγέλιο, ὅπου εἶναι ἐντονη ἢ ἑλληνικὴ συλλογιστικὴ. Ἐπίσης εἶναι ἐμφανὲς ὅτι ὁ συγγραφέας τοῦ Δ' εὐαγγελίου δὲν εἶναι Ἕλληνας, ἀλλὰ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἰουδαϊκὴ παράδοση, γι' αὐτὸ καὶ χρησιμοποιοῦ ἑλληνικὰ ἐνὸς Ἰουδαίου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μὲ πολλοὺς ἑβραϊσμούς.

Ὁ Ἰωάννης, λοιπὸν, φέρεται ὡς συγγραφέας τοῦ Δ' εὐαγγελίου καὶ τῆς Ἀποκαλύψεως, ἀλλὰ ἐπίσης φέρεται ὡς συγγραφέας τριῶν ἐπιστολῶν πὺ ὑπάρχουν μέσα στὸν κανόνα τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ἡ Α' Ἐπιστολὴ καὶ τὸ εὐαγγέλιο ἔχουν ἴδιο ὕφος, ἴδια γλῶσσα, ἴδια λογικὴ ἢ Ἀποκάλυψη ἔχει διαφορετικὲς εἰκόνες, διαφορετικὴ γλῶσσα· οἱ ἄλλες δύο ἐπιστολὲς λιγότερο ἐνδιαφέρουν, ἢ Γ' Ἐπιστολὴ μάλιστα ἀναφέρεται σὲ πρακτικὰ θέματα. Ὁ Ἰωάννης λοιπὸν φέρεται ὡς συγγραφέας καὶ τῶν πέντε αὐτῶν κειμένων τῆς Καινῆς Διαθήκης.

Ποιὸς ὅμως εἶναι αὐτὸς ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης; Εἶναι ὁ ἀπόστολος Ἰωάννης, ἔτσι μᾶς λέει ἡ παράδοσή μας, ἔτσι δέχεται καὶ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς ἔρευνας. Εἶναι ἀδελφὸς τοῦ Ἰακώβου. Ὁ Ἰωάννης καὶ ὁ Ἰακώβος μαρτυροῦνται ὡς παιδιὰ τοῦ Ζεβεδαίου καὶ τῆς Σαλώμης. Ἡ σειρά πὺ μνημονεύονται στὰ εὐαγγέλια εἶναι: Ἰακώβος καὶ Ἰωάννης, καὶ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ὁ Ἰωάννης εἶναι ὁ νεώτερος. Ὅταν

τόν γνωρίζει ο Ίησοῦς, ἢ ὅταν γνωρίζει τὸν Ίησοῦ, εἶναι ἓνα νέο παλληκάρι, ἃς ποῦμε ὅτι εἶναι ἓνα εἰκοσάχρονο παλληκάρι. Φαίνεται ὅτι εἶναι καὶ ὁ μικρότερος στὸν ὄμιλο τῶν δώδεκα μαθητῶν. Ἔτσι ἐρμηνεύεται καὶ γιατί τὸ 105 εἶναι ἐν ζωῇ ἀκόμα. Τὰ δύο ἀδελφία ὑπῆρξαν μαθητές τοῦ Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου. Δὲν εἶναι οἱ μόνοι, καὶ ὁ Πέτρος ἀλλὰ καὶ ἄλλοι Ἀπόστολοι ἦταν μαθητές τοῦ Προδρόμου. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι σπούδαζαν κοντὰ στὸν Πρόδρομο τὴν ἰουδαϊκὴ παράδοση, τοὺς Προφῆτες καὶ τὸν Νόμο, ὅπως λένε τὰ εὐαγγέλια. Κατὰ τὴν παράδοση τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, πολλοὶ νέοι σπούδαζαν τὴν ἰουδαϊκὴ θεολογία κοντὰ σὲ ραββίνους (δασκάλους). Ὁ ἀπόστολος Παῦλος, π.χ., ἐπαίρεται ὅτι ἦταν μαθητὴς ἑνὸς πολὺ σημαντικοῦ ραββίνου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τοῦ Γαμαλιήλ (... ἀνατεθραμμένος δὲ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ παρὰ τοὺς πόδας Γαμαλιήλ – Πράξ. 22,3)¹. Κύριος προορισμὸς ὅσων σπούδαζαν τὰ ἱερά γράμματα ἦταν νὰ γίνουν δάσκαλοι (ραββίνοι), ἔπρεπε ὅμως νὰ ἀσκοῦν καὶ ἓνα χειρωνακτικὸ ἐπάγγελμα. Ὁ Ἰάκωβος καὶ ὁ Ἰωάννης, ἐπειδὴ ὁ πατέρας τους ἦταν ψαράς, βοηθοῦσαν τὸν πατέρα καὶ ἀσκοῦσαν τὴν ἀλιευτικὴ τέχνη κοντὰ του. Ἀναφέρεται λοιπὸν ὅτι ἀσχολοῦνταν μὲ τὴν ἀλιεία, καὶ μάλιστα αὐτοὶ οἱ δύο εἶχαν κάνει ἓναν συνεταιρισμὸ, καὶ δροῦσαν στὴν περιοχὴ τῆς Γαλιλαίας, ὅπου ὑπάρχει ἡ λίμνη τῆς Τιβεριάδας, ἡ γνωστὴ ἀπὸ τίς εὐαγγελικὲς περικοπὲς θάλασσα τῆς Γαλιλαίας, μιὰ μεγάλη λίμνη, ἡ ὁποία τὴν ἐποχὴ ἐκείνη (κατὰ μαρτυρία τοῦ Ἰώσηπου) μπορούσε νὰ θρέψει ὅλη τὴν ἀνατολικὴ πλευρὰ τῆς Παλαιστίνης.

Τόπος διαμονῆς καὶ δραστηριότητος, λοιπὸν, ἦταν ἡ περιοχὴ τῆς Γαλιλαίας, διέμεναν στὴν Καπερναοὺμ καὶ ψάρευαν στὴ λίμνη τῆς περιοχῆς. Ὁ Ἰωάννης πέθανε σὲ μεγάλη ἡλικία, στὴν Ἔφεσο. Τὸ πῶς βρέθηκε στὴν Ἔφεσο δὲν ξέρουμε, τὰ Συναξάρια μαρτυροῦν διάφορες ἐκδοχές, κάποιες ἐρευνες μιλάνε γιὰ ἄλλα, γιατί οἱ πηγές μας εἶναι ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 2ου αἰῶνα καὶ μετὰ, δηλαδὴ κάποιοι ἀπὸ τοὺς ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεῖς ἢ τοὺς Πατέρες ἀναφέρονται σ' αὐτὰ τὰ πράγματα, ὅπως εἶναι ὁ Πολύκαρπος, προηγουμένως ὁ Παπίας, ἀργότερα ὁ Ἰππόλυτος,

¹ Ὁ Γαμαλιήλ ἀνήκε στὴν ομάδα τῶν Φαρισαίων καὶ ὑπῆρξε ὀνομαστός ραββίνος. Μνημονεύεται ὅτι ὑποστήριξε τοὺς ἀποστόλους Πέτρο καὶ Ἰωάννη ἐνώπιον τοῦ Συνεδρίου (βλ. Πράξ. 5,34-39).

ὁ Εἰρηναῖος, καὶ καταγράφουν μαρτυρίες πού εἶχαν ἀκούσει. Τὸ πιθανότερο εἶναι ὅτι βρέθηκε στὴν Ἔφεσο γιατί ἡ πόλη αὐτὴ στὰ τέλη τοῦ 1ου αἰώνα γίνεται ἓνα δεύτερο κέντρο χριστιανικῆς ἱεραποστολῆς μετὰ τὴν Ἀντιόχεια. Ὑπάρχει ἀναπτυγμένη χριστιανικὴ κοινότητα καὶ βρίσκεται ἐκεῖ, κυρίως γιατί πρέπει νὰ ἀντιμετωπιστοῦν οἱ πρῶτοι κίνδυνοι πού ἐμφανίζονται στὴν Ἐκκλησία μέσω τῶν λεγομένων αἱρέσεων.

Λίγα χρόνια πρὶν βρισκόταν στὴν Πάτμο, ἐξόριστος, ὅπου ἔγραψε τὴν Ἀποκάλυψη, καὶ ὅταν τελείωσε ἡ περίοδος τῆς ἐξορίας γύρισε στὴν Ἔφεσο καὶ ἐκεῖ ἀνέλαβε νὰ γράψει αὐτὸ τὸ κείμενο πού ὀνομάζουμε *Κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιο*. Μαρτυρεῖται ἀπὸ τὸν Ἰππόλυτο ὅτι πρὸς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του δὲν μπορούσε νὰ περπατήσει καὶ τὸν ἔφερναν στὴν Εὐχαριστία ἐπὶ φορείου, καὶ τὰ μόνα λόγια πού ψιθύριζε ἦταν ἡ περίφημη φράση: «τεκνία ἀγαπᾶτε ἀλλήλους», πού θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι ἦταν τὸ ἀπόσταγμα, ἢ τὸ καταστάλαγμα μιᾶς ὀλόκληρης ζωῆς.

Σύμφωνα μὲ τὸν εὐαγγελιστὴ Μάρκο, ἡ μητέρα τοῦ Ἰωάννη, ἡ Σαλώμη, ἦταν παρούσα κατὰ τὴ Σπαύρωση: ἦσαν δὲ καὶ γυναῖκες ἀπὸ μακρόθεν θεωροῦσαι ἐν αἰς ἦν καὶ Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ καὶ Μαρία ἡ τοῦ Ἰακώβου τοῦ μικροῦ καὶ Ἰωσὴ μήτηρ, καὶ Σαλώμη (Μάρκ. 15,40). Ἐπίσης ἦταν μία ἀπὸ τρεῖς γυναῖκες πού πῆγαν ἐκεῖνο τὸ βαθὺ πρωινὸ νὰ ἀλείψουν τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ καὶ βρῆκαν τὸν τάφο νὰ εἶναι ἄδειος. Τὶς ὀνομάζουμε «οἱ ἅγιες μυροφόρες γυναῖκες», ἀνάμεσα στὶς ὁποῖες ἦταν ἡ Σαλώμη. Εἰκάζεται, ἀλλὰ ἐμμέσως, ὅτι ἡ Σαλώμη ἦταν ἐξαδέλφη τῆς Θεοτόκου, πού ζοῦσε σὲ βορειότερες περιοχές, κάτι πού σημαίνει ὅτι οἱ δύο γιοὶ τῆς, ὁ Ἰάκωβος καὶ ὁ Ἰωάννης, ἦταν ἐξάδελφοι τοῦ Ἰησοῦ. Ὅτι πρέπει νὰ ὑπῆρχε μία στενὴ συγγένεια μεταξὺ Ἰωάννη καὶ Ἰησοῦ, τὸ συμπεραίνουμε καὶ ἀπὸ μία ἄλλη παράδοση, ἡ ὁποία διασώζεται στὰ κείμενα τὰ γνωστὰ μας ὡς *Συναξάρια ἢ Βίους Ἁγίων*. Μόνο πού ἐκεῖ δὲν ἀναφέρεται ὡς ἀδελφὴ τῆς Θεοτόκου, ἀλλὰ ὡς μία ἀπὸ τρεῖς κόρες τοῦ μνήστορος Ἰωσήφ (Ἐπιφάνιος). Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση ὁ Ἰωάννης εἶναι ἀνιψιὸς τοῦ Ἰησοῦ. Καὶ οἱ δύο παραδόσεις, δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει ποιά ἀπὸ τὶς δύο ἰσχύει, θέλουν νὰ διασώσουν τὴν παράδοση ὅτι ὑπῆρχε μία στενὴ συγγένεια μεταξὺ τοῦ Ἰησοῦ καὶ τοῦ Ἰωάννη. Στὸ εὐαγγέλιο τοῦ Ἰωάννη ὑπάρχει ἓνας μαθητὴς πού ἐμφανίζεται τέσσερις φορές ὡς ἐμπιστο πρόσωπο καὶ ὀνομάζεται ὁ ἄλλος μα-

θητής ὃν ἠγάπα ὁ Ἰησοῦς. Ἡ πιὸ συγκλονιστικὴ στιγμή αὐτῆς τῆς ἐμφανίσεως, εἶναι ἡ στιγμή κάτω ἀπὸ τὸν Σταυρό, ὅταν σ' αὐτὸν τὸν μαθητὴ ἐμπιστεύεται τὴ μητέρα του: αὐτὴ εἶναι ἡ μάνα σου, ἐπιφέροντας, ἀπευθυνόμενος πρὸς τὴ μητέρα του: αὐτὸς εἶναι ὁ γιός σου.

Τὸ εὐαγγέλιο γράφτηκε μετὰ τὸ 100, ἄς ποῦμε τὸ 105, στὴν Ἐφεσο, μετὰ τὴ συγγραφὴ τῆς Ἀποκάλυψης, ἀπὸ τὸν μαθητὴ τοῦ Ἰησοῦ Ἰωάννη, σύμφωνα μὲ τὴν ἀρχαία παράδοση τῆς Ἐκκλησίας. Δὲν γράφτηκε ὡς συνέχεια ἢ συμπλήρωμα τῶν τριῶν συνοπτικῶν εὐαγγελίων. (Ἦταν μιὰ τέτοια ἀντίληψη, ὅτι τὸ Δ' εὐαγγέλιο συμπλήρωσε τὰ κενὰ τῶν τριῶν πρώτων, ἀλλὰ αὐτὸ δὲν εἶναι σωστό.) Εἶναι ἓνα αὐτοτελὲς καὶ αὐτόνομο εὐαγγελικὸ κείμενο. Γράφτηκε ὡς εὐαγγέλιο μυσσεως στὸν μυσταγωγικὸ χαρακτήρα τῆς Ἐκκλησίας. Γι' αὐτὸ καὶ ἀπὸ πολὺ νωρὶς χαρακτηρίστηκε «πνευματικό» (Εἰρηναῖος), μὲ τὴ σημασία πού εἶχε ὁ ὅρος στὴν ἐκκλησιαστικὴ γλῶσσα, δηλαδὴ μὲ ἀναφορὰ στὸ Ἅγιο Πνεῦμα. Μάλιστα, λόγῳ τοῦ μυσταγωγικοῦ του χαρακτήρα πῆρε μιὰ ἰδιάζουσα θέση στὴ λειτουργικὴ πράξη. Ἀπευθυνόταν ἀποκλειστικὰ σὲ βαπτισμένους χριστιανούς. Μέχρι καὶ τὴν εἰσαγωγὴ τοῦ νηπιοβαπτισμοῦ, ἢ τὴ γενίκευση τοῦ νηπιοβαπτισμοῦ (4ος-5ος αἰ.), ἀπέφευγαν τὴν ἀνάγνωσή του ἐνώπιον κατηχομένων. Θυμίζω ὅτι οἱ κατηχομένοι παρέμεναν στὴ λειτουργικὴ σύναξη κατὰ τὸ πρῶτο μέρος τῆς θείας Λειτουργίας, τὸ διδακτικὸ, καὶ ἀποχωροῦσαν ὅταν ἄρχιζε τὸ δεύτερο μέρος, τὸ μυσταγωγικὸ. Κατὰ τὴ διάρκεια αὐτὴ πού ἔμεναν οἱ κατηχομένοι διαβάζονταν εὐαγγελικὲς περιχοπές, ἀλλὰ δὲν διαβαζόταν ποτὲ τὸ εὐαγγέλιο τοῦ Ἰωάννη. Ἦταν ἓνα μυστικὸ, νὰ τὸ πῶ ἔτσι, εὐαγγέλιο πού ἀπευθυνόταν μόνο σὲ βαπτισμένους, ἓνα μυσταγωγικὸ κείμενο πού ἀπευθυνόταν σὲ μνημένους. Αὐτὴ ἡ παράδοση διασώζεται μέχρι σήμερα. Τὸ εὐαγγέλιο τοῦ Ἰωάννη πρωτοδιαβάζεται σὲ ἐκκλησιαστικὴ σύναξη (θεία Λειτουργία) τὸ βράδυ τοῦ Μεγάλου Σαββάτου πρὸς τὴν Κυριακὴ τοῦ Πάσχα, στὴν πασχαλιὰτικὴ Λειτουργία. Τότε ἀκοῦμε τὴν ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου: Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος... Κι αὐτὸ γιατί τὸ βράδυ τοῦ Μεγάλου Σαββάτου γινόταν ἡ βάπτισμα τῶν κατηχομένων καὶ οἱ κατηχομένοι εἰσέρχονταν στὸν κυρίως ναὸ γιὰ νὰ παραμείνουν στὸ μυσ-

σταγωγικό μέρος τῆς θείας Λειτουργίας, ἐπομένως μποροῦν νὰ ἀκούσουν τώρα τὸ μεγάλο μυστικό. Ἄλλά, αὐτὸ δὲν μπορεῖς νὰ τὸ ἀκούσεις ὡς ἰδεολόγημα, ἢ ὡς στοχασμὸ, ἢ ὡς ἀνάπτυξη διανοητική, ἐὰν δὲν προσέλθεις στὸ μυστήριο τῆς θείας Κοινωνίας, ἂν δὲν καταλάβεις τί σημαίνει ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος κοινωνεῖται μὲ μένα, ἢ μὲ τὸν ὁποῖον ἔχω δυνατότητα ἐγὼ νὰ κοινωνήσω.

Ἐπάρχουν σαφεῖς διαφορὲς τοῦ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίου ἀπὸ τὰ ἄλλα τρία, κυρίως ὡς πρὸς τὴν δομὴν του. Π.χ., ὑπάρχουν ἑπτὰ θαύματα, καθένα ἀπὸ τὰ ὁποῖα χρησιμεύει ὡς καμβὰς γιὰ νὰ ἀναπτυχθεῖ μία συγκεκριμένη διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ. Δηλαδή, κατὰ κάποιον τρόπο, προηγεῖται τὸ περιεχόμενο τῆς διδασκαλίας κατὰ πρωθύστερο τρόπο στὸ μυαλὸ τοῦ συγγραφέα, καὶ καταγράφει τὸ θαῦμα. Στὴ θεραπεία τοῦ τυφλοῦ περιγράφεται μὲ διαφορετικὸ τρόπο ἡ ἴαση ἀπὸ αὐτὸν πού συναντᾶμε στὰ ἄλλα τρία εὐαγγέλια. Μόλις τελειώνει μὲ τὴν θεραπεία, ξεκινᾶει μία διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ στὸν λαὸ περὶ φωτός: τί σημαίνει νὰ βλέπω χωρὶς ὅμως νὰ βλέπω τὴν ἀλήθεια, ἢ τί σημαίνει νὰ εἶμαι τυφλὸς καὶ νὰ βλέπω. Καὶ τὸ φῶς αὐτὸ εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς.

Περιέχει, λοιπόν, αὐτὸ τὸ εὐαγγέλιο διήγηση ἑπτὰ «σημείων» ποὺ τὰ ὀνομάζουμε θαύματα. Τὰ πέντε μάλιστα ἀπὸ αὐτὰ μόνον ὁ Ἰωάννης τὰ ἔχει. Ἀπὸ τὰ τριάντα, περίπου, θαύματα ποὺ ἔχουν οἱ συνοπτικοί, ὁ Ἰωάννης ἔχει δύο θαύματα ποὺ θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι περιέχονται καὶ στοὺς ἄλλους εὐαγγελιστές, καὶ αὐτὰ τὰ δύο εἶναι ὁ πολλαπλασιασμός τῶν ἄρτων καὶ ὁ περίπατος ἐπὶ τῆς θαλάσσης, ἀλλὰ μὲ διαφορετικὴ ἀνάπτυξη καὶ ἀσφαλῶς διαφορετικὸ περιεχόμενο καὶ στόχο. Ἐκεῖνα ὅμως ποὺ ἔχει μόνον ὁ Ἰωάννης, εἶναι: α) ἡ μεταβολὴ τοῦ ὕδατος σὲ οἶνο, τὸ περίφημο θαῦμα στὴν Κανά, β) ἡ θεραπεία τοῦ υἱοῦ τοῦ βασιλικοῦ ὑπαλλήλου, γ) ἡ θεραπεία τοῦ παραλύτου στὰ Ἱεροσόλυμα, δ) ἡ θεραπεία τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ, καὶ ε) ἡ ἔγερση τοῦ Λαζάρου.

Μιὰ ἄλλη διαφορὰ ποὺ ἔχει ἀπὸ τοὺς ἄλλους εὐαγγελιστές εἶναι ὅτι ὁ Ἰωάννης ἀναφέρει πέντε ἀνόδους τοῦ Ἰησοῦ στὰ Ἱεροσόλυμα, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ἀναφέρουν μόνον τὴν τελευταία του ἀνοδο. Ἐπομένως, ὁ Ἰωάννης μᾶς ἐκδιπλώνει τρία χρόνια δημόσιας δράσης τοῦ Ἰησοῦ, ἐνῶ οἱ ἄλλοι εὐαγγελιστές μᾶς ἐκδιπλώνουν ὅσα συνέβησαν τὸ τελευταῖο ἔτος.

Καμία ἀπὸ τίς πενήντα, περίπου, παραβολὰς τῶν συνοπτικῶν δὲν

ἀναφέρεται στοῦ εὐαγγέλιου τοῦ Ἰωάννη. Ὑπάρχουν βέβαια τρεῖς παραβολικὲς διηγήσεις, ἀλλὰ πρόκειται γιὰ εἰκόνες. Οἱ δύο ἀναφέρονται στὴν εἰκόνα τοῦ καλοῦ ποιμένα, καὶ ἡ ἄλλη εἶναι ἡ εἰκόνα τῆς ἀμπέλου καὶ τῶν κλημάτων.

Διάγραμμα τοῦ εὐαγγελίου

Ἡ ἐνανθρώπηση τοῦ Λόγου: «ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο»	1,	1-18
Ἡ μαρτυρία τοῦ Προδρόμου γιὰ τὸν Ἰησοῦ	1,	19-51
Ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ	1,	29-34
Οἱ πρῶτοι μαθητὲς	1,	35-43
Φίλιππος καὶ Ναθαναήλ	1,	44-52
Σημεῖα τοῦ Ἰησοῦ στὴ Γαλιλαία καὶ στὰ Ἱεροσόλυμα	2 – 10	
Ὁ γάμος στὴν Κανά	2,	1-12
Ἡ ἐκδίωξη τῶν ἐμπόρων ἀπὸ τὸν ναό	2,	13-25
Ὁ διάλογος μὲ τὸν Νικόδημο	3,	1-21
Συνάντηση Ἰησοῦ μὲ Βαπτιστὴ καὶ διακήρυξη	3,	22-36
Συνάντηση καὶ διάλογος μὲ Σαμαρείτισσα	4,	1-42
Θεραπεία γιοῦ ἀξιωματοῦχοῦ τοῦ βασιλιᾶ	4,	43-54
Θεραπεία παραλύτου Βηθεσδα	5,	1-18
Διακήρυξη περὶ τῆς αὐθεντίας τοῦ Υἱοῦ	5,	19-47
Χορτασμὸς πεντακισχιλίων	6,	1-15
Βάδισμα ἐπὶ τῶν κυμάτων	6,	16-20
Διδασκαλία περὶ τοῦ ἄρτου τῆς ζωῆς	6,	22-59
Διάλογος μὲ μαθητὲς γιὰ τὴν αἰώνια ζωὴ	6,	60-71
Διάλογος μὲ τοὺς ἀπιστοῦντες ἀδελφούς του	7,	1-8
Στὴ γιορτὴ τῆς Σκηνοπηγίας	7,9 – 8,53	
Ἐρώτημα τῶν Ἰουδαίων περὶ Μεσσία	7,	25-31
Ἐπιχείρηση σύλληψης τοῦ Ἰησοῦ	7,	32-39
Διαιρέσεις ἀνάμεσα στὸν λαό	7,	40-44
Ἡ ἀπιστία τῶν ἀρχόντων	7,	45-53
Τὸ περιστατικὸ μὲ τὴ μοιχαλίδα	8,	1-11
«Ἐγὼ εἶμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου»	8,	12-20
Ὁ τόπος τῶν Ἰουδαίων καὶ ὁ τόπος τοῦ Υἱοῦ	8,	21-30
«Ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς»	8,	31-47
Ἀναφορὰ στὸν Ἀβραάμ	8,	48-59
Θεραπεία τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ	9,	1-34

Διδασκαλία περί πνευματικῆς τύφλωσης	9,	35-41
Ἡ εἰκόνα τοῦ καλοῦ ποιμένα	10,	1-21
Ἀπόρριψη τοῦ Ἰησοῦ ἀπὸ Ἰουδαίους	10,	22-41
Ἡ ἔγερση τοῦ Λαζάρου	11,	1-44
Συνωμοσία γιὰ σύλληψη τοῦ Ἰησοῦ	11,	45-57
Ἡ ἀλείψασα μὲ μύρα Μαρία	12,	1-11
Θριαμβευτικὴ εἴσοδος στὰ Ἱεροσόλυμα	12,	12-19
Συνάντηση μὲ Ἑλληνες	12,	20-26
Πρόρρηση γιὰ τὸν θάνατό του (καὶ τὸν τρόπο)	12,	27-36
Καταγγελία τῆς ἀπιστίας τῶν Ἰουδαίων	12,	37-43
Τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ εἶναι λόγια τοῦ Πατέρα	12,	44-50
Ἀποχαιρετισμὸς καὶ διαθήκη πρὸς τοὺς μαθητὲς	13 – 17	
Ὁ μυστικὸς δεῖπνος καὶ ἡ τελευταία διδασκαλία	13 κ.έ.	
Τὸ πλύσιμο τῶν ποδῶν τῶν μαθητῶν	13,	1-30
Ἡ καινὴ ἐντολὴ τῆς ἀγάπης	13,	31-38
Ὁ Ἰησοῦς εἶναι ἡ ὁδὸς πρὸς τὸν Πατέρα	14,	1-14
Ἡ ἀποστολὴ τοῦ Παρακλήτου	14,	15-26
Ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ	14,	27-31
Ἡ ἄμπελος καὶ τὰ κλήματα	15,	1-8
Ἡ ἐντολὴ τῆς ἀγάπης καὶ τὸ μῖσος τοῦ κόσμου	15,	9-27
Τὸ ἔργο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ ἡ χαρὰ	16,	1-33
Ἡ ἀρχιερατικὴ προσευχὴ τοῦ Ἰησοῦ	17,	1-26
Σύλληψη τοῦ Ἰησοῦ, καταδίκη, σταύρωση	18 – 19	
Προδοσία καὶ σύλληψη	18,	1-11
Ἐνώπιον τοῦ Συνεδρίου	18,	12-27
Ἐνώπιον τοῦ Πιλάτου	18,	28-40
Καταδίκη τοῦ Ἰησοῦ	19,	1-16
Σταύρωση τοῦ Ἰησοῦ	19,	16-37
Ταφὴ τοῦ Ἰησοῦ	19,	38-42
Ἡ ἀνάσταση. Ἐμφανίσεις τοῦ ἀναστημένου Ἰησοῦ	20 – 21	
Ἐμφάνιση στὴ Μαρία	20,	11-19
Ἐμφάνιση στοὺς μαθητὲς καὶ στὸν Θωμᾶ	20,	20-31
Ἐμφάνιση στὴν Τιβεριάδα	21,	1-14
Διάλογος μὲ τὸν Πέτρο	21,	15-19
Ὁ ἀγαπημένος μαθητὴς	21,	20-25

Κεφάλαιο 1

Στό 6ο κεφάλαιο (πολλαπλασιασμός τῶν ἄρτων καὶ διάλογος τοῦ Ἰησοῦ μετὰ τοὺς Ἰουδαίους) θὰ μάθουμε ὅτι ὁ μόνος τρόπος σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου, τῆς ἀνθρώπινης φύσης, ὄχι ἠθικῆς ἀλλὰ ὄντολογικῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι ἡ ἔνωση μετὰ τὸν Χριστό. Ἐκεῖ θὰ συναντήσουμε τὴν φράση τοῦ Χριστοῦ: Ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ πῖντε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα ἔχει ζωὴν αἰώνιον, καὶ ἐγὼ ἀναστήσω αὐτόν (Ἰωάν. 6,53-54). Ἐπομένως ὡς σωτηρία νοεῖται ἡ ἀληθὴς ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, τῆς ἀνθρώπινης φύσης.

Στό 17ο κεφάλαιο θὰ δοῦμε ποιὸ εἶναι τὸ περιεχόμενο αὐτῆς τῆς σωτηρίας, ἢ, ἂν θέλετε, τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς ὁδοῦ τῆς σωτηρίας. Εἶναι ἡ ἀναγωγή στὸν Πατέρα διὰ τῆς ἐνώσεως μετὰ τὸν Υἱό, καὶ ἡ σχέση μετὰ τὸν Πατέρα. Οἱ οὐσιωδέστερες φράσεις στὴν ἀρχιερατικὴ προσευχὴ τοῦ Ἰησοῦ εἶναι: ἵνα ὤσω ἐν καθὼς ἡμεῖς ἐν ἑσμεν, ἐγὼ ἐν αὐτοῖς καὶ σὺ ἐν ἐμοί, ἵνα ὤσω τετελειωμένοι εἰς ἐν καὶ: ἵνα ἡ ἀγάπη ἣν ἠγάπησάς με ἐν αὐτοῖς ἦ καὶ ἐν αὐτοῖς (Ἰωάν. 17,22-23 καὶ 26). Δηλαδή, κατὰ τὸν τρόπο πὺ ὑπάρχει ἡ θεότητα ὡς ἐν, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο νὰ ὑπάρχουν καὶ οἱ μαθητές μου ὡς ἐν, οἱ πιστοὶ μου, τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας μου, τοῦ σώματός μου. Αὐτὸ εἶναι τὸ τέλος τῆς σωτηρίας γιὰ τὸν ἀνθρώπο, τὸ περιεχόμενο τῆς σωτηρίας, ἡ ἐνότητα, τὸ «εἰς ἐν», ἢ ὅπως τὸ λέμε σὲ μία πὺ σχολαστικὴ θεολογικὴ γλῶσσα, ὁ τριαδικὸς τρόπος ὑπάρξεως πὺ πηγὴ καὶ ἀναφορὰ ἔχει τὴ θεότητα.

Στό 1ο κεφάλαιο θὰ δοῦμε πῶς ἀρχίζει νὰ προετοιμάζεται αὐτὴ ἡ σωτηρία. Πῶς ξεδιπλώνει ὁ Ἰωάννης αὐτὸ τὸν δρόμο, καὶ βέβαια πῶς ἀρχίζει νὰ προετοιμάζεται αὐτὴ ἡ σωτηρία μέσα στὴν ἱστορία. Ὅχι ἐκτὸς ἱστορίας, ὄχι ὡς ἕνας φιλοσοφικὸς στοχασμὸς ἢ ὡς μία σκέψη, ἢ ὡς μία ἰδεολογία, ἀλλὰ πῶς μέσα στὴν ἱστορία μετὰ συγκεκριμένα βήματα προετοιμάζεται αὐτὴ ἡ σωτηρία, καὶ ποιὸς εἶναι αὐτὸς ὁ Χριστὸς πὺ τὴν πραγματοποιοεῖ.

Θέλω νὰ τονίσω, προεισαγωγικά, ὅτι ὅλο τὸ 1ο κεφάλαιο ἔχει ἕναν λειτουργικὸ χαρακτήρα, ἕναν μυσταγωγικὸ χαρακτήρα. Δὲν εἶναι ἕνα

«συνεχές» κείμενο, αλλά είναι ενωμένες φράσεις, πολλές φράσεις ενωμένες ή μία με την άλλη, που έχουν ασφαλώς μία συνοχή, αλλά έχουν τη συνοχή που έχει ένα μυστικό κείμενο, ένα μυσταγωγικό κείμενο, αυτό που ονομάζουμε λειτουργικό κείμενο. Είναι σαν να εκφέρονται λειτουργικές προτάσεις στο κεφάλαιο αυτό. Δεν παραπέμπει υποχρεωτικά ή μία πρόταση στην άλλη, ούτε υποχρεωτικά εξαρτάται ή μία από την άλλη. Παρ' όλα αυτά έχουν μία συνοχή. Δεν μπορούμε να την πούμε λογική συνοχή, μπορούμε να την πούμε πνευματική συνοχή.

Ο Ίωάννης, λοιπόν, εισάγει το πρόσωπο του Ίησού με έναν λειτουργικό, δηλαδή μυσταγωγικό τρόπο, και επιδιώκει απ' αρχής να διευκρινίσει για ποιόν Ίησού θα μᾶς μιλήσει σέ ὄλο τὸ εὐαγγελίό του. Τὸ 1ο κεφάλαιο δηλαδή ἀποτελεῖ ἕνα ξεκαθάρισμα γιὰ τὸ πρόσωπο τοῦ Ίησού ἀπέναντι στὰ ρεύματα που στὰ τέλη τοῦ 1ου αἰώνα σκοτείνιαζαν καὶ μπερδεύαν τὸν δρόμο τῆς σωτηρίας, με ἐρμηνεῖες καὶ θεωρίες που διατάρασσαν τὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας. Ὅταν λέω ρεύματα, ἐννοῶ, κυρίως, ἐρμηνεῖες που ἐπηρέαζαν τὸν πρακτικὸ βίον τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸν δρόμο τοῦ ἀνθρώπου. Τέτοια ρεύματα στὰ τέλη τοῦ 1ου αἰώνα ἦταν: α) ὁ Γνωστικισμὸς, ὁ ὁποῖος ἔρχεται ἀπὸ τὸν 2ο π.Χ. αἰώνα· β) ὁ Νομιναλισμὸς, περισσότερο ὡς ρωμαϊκὸ πνεῦμα, με τὴν ἀντίληψη ὅτι τὰ πάντα διακατέχονται ἀπὸ νόμους, οἱ ὁποῖοι πρέπει ἀπαρεγκλίτως νὰ τηροῦνται· γ) ὁ Νεοπλατωνισμὸς, με ὅλη τὴ μυστικιστικὴ του διάσταση που ἀναπτύσσει· δ) ὁ Ἰουδαϊσμὸς, ὁ ὁποῖος ἀντιστέκεται σ' αὐτὴ τὴ νέα ἀντίληψη τῆς ζωῆς που εὐαγγελίζεται ἡ ὁμάδα τῶν μαθητῶν τοῦ Κυρίου ἢ τῶν πρώτων Χριστιανῶν. Στὸ 1ο κεφάλαιο ἔχουμε σαφεῖς τοποθετήσεις τοῦ Ίωάννη καὶ σαφεῖς ἀπαντήσεις σ' αὐτὰ τὰ ρεύματα. Ὁ εὐαγγελιστὴς θέλει νὰ ξεκαθαρίσει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὅτι μιλάει γιὰ μιὰ πραγματικότητα που ὁ κόσμος μέχρι τώρα δὲν εἶχε γνωρίσει. Μπορεῖ σποραδικὰ ἢ σπερματικά ἢ κατὰ ἕναν κρυφὸ τρόπο νὰ τὴν ἔβλεπε αὐτὴ τὴν πραγματικότητα στὴν προῖστορία, ἢ ἂν θέλετε καὶ στὸν Ἰσραήλ, ἀλλὰ καὶ σὲ ἄλλες θρησκευτικὲς ἢ φιλοσοφικὲς παραδόσεις, ἀλλὰ ξεκαθαρισμένα αὐτὴ ἡ πραγματικότητα μέχρι τότε δὲν εἶχε ἐμφανιστεῖ.

Τὸ 1ο κεφάλαιο χωρίζεται σὲ τέσσερα μέρη. Τὸ πρῶτο μέρος ἀναφέρεται στὴν ταυτότητα τοῦ προσώπου τοῦ Ίησού ὡς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ – ποῖος εἶναι αὐτὸς ὁ Ίησοῦς Χριστός. Τὸ δεύτερο καὶ τρίτο μέρος, ἀλλὰ

χωρισμένα ανάμεσά τους, αναπτύσσουν τή σχέση τοῦ Ἰωάννη τοῦ Προδρόμου με τὸν Μεσσία, με τὸν Χριστό. Ὁ Πρόδρομος ἀποτελεῖ τὸν τελευταῖο κρίκο μιᾶς ἀλυσίδας ποῦ ἀπὸ τὰ βάρη τῆς ἱστορίας προετοιμάζει τὸν κόσμον νὰ ὑποδεχθεῖ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ Θεοῦ μέσα στὴν ἱστορία. Καὶ τὸ τέταρτο μέρος ἀναφέρεται στὴν πρώτη κλίση πέντε μαθητῶν, οἱ ὁποῖοι εἶναι μαθητὲς τοῦ Ἰωάννη τοῦ Προδρόμου καὶ γίνονται μαθητὲς τοῦ Ἰησοῦ. Πρόκειται γιὰ τὸν Ἀνδρέα, τὸν Πέτρο, τὸν Φίλιππο, τὸν Ναθαναὴλ καὶ τὸν ἴδιο τὸν εὐαγγελιστὴ μας, τὸν Ἰωάννη (ἀνωνώμως).

Τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιο ἀρχίζει με τὴ φράση Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος. Μὲ αὐτὴ τὴ φράση θὰ ξεκινήσει νὰ μᾶς ἐξηγήσει ποιὸς εἶναι ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ποιὸ εἶναι τὸ ἔργο του καὶ πῶς τελειώνει τὴν ἀποστολὴ τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου. Πρὶν ὅμως προχωρήσουμε, θὰ πρέπει νὰ ἐξηγήσουμε τὴ σημασίαν τῶν λέξεων ποῦ περιλαμβάνονται στὴ φράση.

Ἐν ἀρχῇ. Ἡ ἔκφραση ἐπαναλαμβάνει τὶς πρῶτες λέξεις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης: Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεός... (Γέν. 1,1). Ὁ εὐαγγελιστὴς ἐπιθυμεῖ νὰ ξαναγράψει τὴν ἱστορία τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου ὡς ἄλλος Μωυσῆς, ἀλλὰ μιᾶς ἐν Χριστῷ δημιουργίας, μιᾶς ἀναδημιουργίας. Αὐτὴ μάλιστα ἡ ἔκφραση (ἐν ἀρχῇ) δὲν ἀναφέρεται σὲ χρονικὸ προσδιορισμὸ, ἀλλὰ στὴ σχέση τοῦ ἀκτίστου με τὸ κτιστό. Τὸ αἰωνίως ἀκτιστο συνδέεται με τὸ κτιστό, καὶ αὐτὸ τὸ σημεῖο σύνδεσης προσδιορίζεται ὡς σημεῖο «μηδέν». Πρὶν ἀπὸ τὸ μηδέν δὲν μπορεῖ νὰ ἀπλωθεῖ ἡ σκέψη μας ἢ τὰ ἐρωτήματά μας, δὲν ἔχουμε δυνατότητα ὡς φύση νὰ στραφοῦμε πρὸς αὐτὴ τὴν πρὶν τὸ «μηδέν» κατάσταση. Μὲ τέτοια θέματα ἀσχολήθηκε ὁ φιλοσοφικὸς λόγος, ἀλλὰ ὁ φιλοσοφικὸς λόγος καταθέτει ὑποθέσεις καὶ στοχασμούς. Ὡς παράδειγμα, πέραν τῶν κλασικῶν φιλοσόφων, ἀναφέρω τὸν Ὁριγένη, ὁ ὁποῖος, θέλοντας νὰ ἐξετάσει τὴν πρὶν τὸ μηδέν κατάσταση, παγιδεύτηκε στὸν φιλοσοφικὸ στοχασμὸ καὶ μίλησε γιὰ προὔπαρξη τῶν ψυχῶν (ἢ τῶν αἰώνων).

Λόγος. Ὁ Ἰωάννης εἰσάγει αὐτὴ τὴ λέξη γιὰ νὰ προσδιορίσει τὸ εἶναι τοῦ Χριστοῦ στὸ προοίμιο τοῦ εὐαγγελίου του. Ἄν καὶ ἡ λέξη «λόγος», καὶ μάλιστα στὴ διατύπωση «λόγος Θεοῦ», διατρέχει ὅλη τὴν Ἁγία Γραφή, ὁ Ἰωάννης εἶναι ὁ πρῶτος ποῦ δίνει ἐνυπόστατο περιεχόμενον σ' αὐτήν. Ἄς δοῦμε ὅμως τὶς πολλὰ σημασίες τῆς λέξης, ὅχι μόνον στίς

βιβλικές πηγές αλλά και στη θύραθεν γραμματεία, για να πλησιάσουμε τη θεολογία του Ίωάννη.

α) Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη χρησιμοποιεῖ δύο λέξεις, τίς ὁποῖες οἱ Ὁ μεταφράζουν μὲ τὴν ἑλληνικὴ λέξη «λόγος». Ἡ πρώτη εἶναι τὸ «ἀμάρ» (amar), περισσότερο μὲ τὴν ἔννοια τοῦ «σκέπτεσθαι», ἐπομένως ἐνδιάθετος λόγος, ἐσωτερικὸς λόγος, καὶ ἡ δευτέρα εἶναι τὸ «νταβάρ» (davar) μὲ τὴν ἔννοια τοῦ «ὀμιλεῖν», τῆς ἐκφορᾶς, τῆς ὀμιλίας. Μὲ αὐτὲς τίς δύο λέξεις χαρακτηρίζονται ἀφενὸς ἡ ἐπικοινωνία τῶν ἀνθρώπων μεταξὺ τους, ἀφετέρου ὁ διάλογος Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου. Ἐπίσης μὲ αὐτὲς τίς λέξεις προσδιορίζεται καὶ ἕνας διάλογος ἀνάμεσα στὸν Θεὸ καὶ σὲ οὐράνιες δυνάμεις, ἃς τίς ὀνομάσουμε ἀγγέλους. Ὡστόσο, ὑπάρχουν μαρτυρίες στὴν Ἁγία Γραφή, ὅπου μὲ τὴ λέξη «ἀμάρ» χαρακτηρίζεται μία θεία βουλή, μὲ τὴν ἔννοια τοῦ σὺν-σκέπτεσθαι μέσα στὴ θεότητα, ὅπως π.χ. στὴ διήγηση τῆς δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου: καὶ εἶπεν ὁ Θεός· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν (Γέν. 1,26), ἢ στὴ διήγηση περὶ τοῦ πύργου τῆς Βαβέλ: καὶ εἶπε Κύριος· [...] δεῦτε καὶ καταβάντες συγχέωμεν αὐτῶν τὴν γλῶσσαν (Γέν. 11,6). Ἐκεῖ χρησιμοποιεῖται ἡ λέξη «ἀμάρ» (σκέπτεσθαι) καὶ ἀναφέρεται σὲ ἕναν ἐνδιάθετο λόγο τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ἐν διαλόγῳ.

Καταστατικὴ φράση ποὺ χαρακτηρίζει τὴ σχέση τοῦ Θεοῦ μὲ τὴ δημιουργία εἶναι: Καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς γενηθήτω [...] καὶ ἐγένετο, ἢ, σηματικά: «Ὁ Θεὸς εἶπε καὶ ἐγένετο». Στὶς τρεῖς αὐτὲς λέξεις, «Θεός», «εἶπε», «ἐγένετο», ἡ πατερικὴ θεολογία ἀντιλαμβάνεται τὴν παρουσία τῶν τριῶν προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος: Πατὴρ (ὡς Νοῦς), Υἱός (ὡς Λόγος), Πνεῦμα (ὡς τελειοποιὸς καὶ συντηρητικὴ δύναμη). Αὐτὴ τὴν προσέγγιση, ὅτι δηλαδὴ κάθε τόπος ἢ τρόπος σχέσης καὶ ἐνέργειας τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν κόσμον ἀναπαύεται στὴν παρουσία καὶ τῶν τριῶν προσώπων τῆς θεότητας, ἀκόμα κι ἂν φαίνεται ὡς ἐνέργεια τοῦ ἑνός, δὲν πρέπει νὰ τὴν ξεχνᾶμε. Εἰδικότερα:

α) Λόγος Θεοῦ. Ὁ Θεὸς ὀμιλεῖ πρὸς τὸν ἑαυτό του (καὶ εἶπεν ὁ Θεός· ποιήσωμεν ἄνθρωπον), πρὸς τοὺς ἀνθρώπους (καὶ εἶπεν Κύριος πρὸς Ἀβραμ), πρὸς τὸν λαὸ του, συνήθως διὰ τῶν προφητῶν (καὶ ἐλάλησε Κύριος πρὸς Μωυσῆν λέγων· λάλησον τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ), καὶ ὁ λόγος του γίνεται φανερός, γίνεται ἔργο.

β) Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ὡς Νόμος. Ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ παραδίδεται στὸν Μωυσῆ καὶ δι' αὐτοῦ στὸν λαὸ τοῦ Θεοῦ. Ἡ σύνδεση τοῦ λαοῦ μὲ τὸν Θεὸ διὰ τοῦ Νόμου διαμορφώνει τὴν ταυτότητα τοῦ Ἰσραήλ. Θυμηθεῖτε ὅτι στὴν περίφημη διήγηση τῆς διαθήκης ποὺ γίνεται στὸ Σινά, ὁ Νόμος αὐτὸς διατυπώνεται μὲ λέξεις, καὶ μάλιστα ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς δίνει ἐντολὴ στὸν Μωυσῆ νὰ φτιάξει γραπτὸ λόγο στὸν λαὸ του, καὶ ὁ Μωυσῆς φτιάχνει ἀλφάβητο. Ὁ Νόμος ἔχει λόγο, ὁ Νόμος ἐκφέρεται ὡς λόγος ἢ ὁ λόγος παραπέμπει στὸ Νόμο ἢ ὁ Νόμος ἐρμηνεύεται διὰ τοῦ λόγου.

γ) Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ὡς λόγος τῶν Προφητῶν (τάδε λέγει Κύριος).

Ἔχουμε λοιπὸν τὸν δημιουργικὸ λόγο, τὸν λόγο τοῦ Νόμου καὶ τὸν λόγο τῶν Προφητῶν. Μποροῦμε νὰ τοὺς διακρίνουμε καὶ νὰ τοὺς σπουδάσουμε αὐτόνομα αὐτοὺς τοὺς λόγους, νὰ μποῦμε στὸ περιεχόμενό τους, ἀλλὰ γιὰ νὰ τοὺς συνθέσουμε χρειαζόμαστε τὴν ἀποκάλυψη τῆς Καινῆς Διαθήκης. Φέρνω ὡς παράδειγμα τὴ σύνθεση ποὺ ἀναπτύσσει ὁ ἀπόστολος Παῦλος στὴν πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολή του, ὅπου ὁ Νόμος συνδέεται μὲ τὴ Χάρη, ἐπειδὴ ἀκριβῶς μὲ τὴν ἐνανθρώπιση τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ φανερώθηκε ἡ σύνδεση τοῦ δημιουργικοῦ λόγου μὲ τὸν λόγο τοῦ Νόμου καὶ τὸν λόγο τῶν Προφητῶν.

Στὴν Καινὴ Διαθήκη ἡ λέξη «λόγος» ἀπλώνεται πολὺ περισσότερο καὶ περιλαμβάνει διάφορες ἐκφράσεις, δραστηριότητες, ἐνέργειες, εἴτε τοῦ Ἰησοῦ, εἴτε τῶν μαθητῶν του, εἴτε τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας. Π.χ., οἱ ἐντολές, οἱ διδαχές, οἱ ἀποκαλύψεις, ὀνομάζονται λόγος Θεοῦ ἢ λόγος Χριστοῦ ἢ λόγος διὰ Ἰησοῦ. Ἡ ἴδια ἢ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ, οἱ ὁμιλίες τοῦ Ἰησοῦ, ὀνομάζονται ἐπίσης λόγος. Τὸ εὐαγγέλιο τῆς σωτηρίας, κυρίως στοὺς τρεῖς συνοπτικοὺς εὐαγγελιστῆς, ὡς ἄγγελμα σωτηρίας, ὀνομάζεται ἐπίσης λόγος Θεοῦ. Τὸ κήρυγμα τῶν μαθητῶν ὀνομάζεται λόγος. Ὅλα τὰ βιβλία τῆς Ἁγίας Γραφῆς ὁ ἀπόστολος Παῦλος τὰ ὀνομάζει ἐπίσης λόγο. Καὶ τὸ περιεχόμενο τῆς πίστεως ἀκόμα ὀνομάζεται λόγος. Στὴν περίπτωση βέβαια τοῦ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίου, λόγος ὀνομάζεται καὶ ἡ προἀναρχη θεία ὑπόσταση τοῦ Ἰησοῦ (βλ. Ἰωάν. 17,5).

Χρειαζέται ὅμως νὰ ἐξετάσουμε ἐπίσης τὸ περιεχόμενο τῆς λέξης «λόγος» στὴ θύραθεν παιδεία, ἰδιαίτερα τὴν ἐποχὴ ποὺ ὁ Ἰωάννης γράφει τὸ εὐαγγέλιό του (περίπου 100-105 μ.Χ.) στὴν περιοχὴ τῆς Ἐφέσου.

Ἡ Ἔφεσος δὲν εἶναι μιὰ ὁποιαδήποτε πόλη τὴν ἐποχὴ αὐτή. Εἶναι ἓνα κέντρο φιλοσοφικῶν ρευμάτων καὶ διαλόγων καὶ εἶναι ἡ πόλη ποὺ κατεξοχὴν ἐδράζεται στὸν ἡρακλείτειο λόγος. Στὸν Ἡράκλειτο ὁ λόγος ἔχει οἰονεὶ ὑποστατικὸ περιεχόμενο, εἶναι ὁ λόγος ποὺ ἐξηγεῖ τὰ πάντα, ὁ λόγος-ἄρμονία, ὁ λόγος-αἰτία, ὁ λόγος-τέλος (σκοπός), ὁ λόγος ποὺ διατρέχει τὴν ἱστορία καὶ γεννάει τὴν ἱστορία. Γίνεται «ξυνός» ὁ λόγος αὐτός, δηλαδή κοινός λόγος, ἀλλὰ γίνεται κοινός ἐπειδὴ ἔχει ἀρχὴ οὐσιώδη πέραν τῆς ἱστορίας. Μερικοὶ μάλιστα ἐρμηνευτὲς ὑποστηρίζουν ὅτι ὁ Ἡράκλειτος τὸν τοποθετεῖ τὸν λόγο αὐτὸν καὶ πρὸ τῆς ἱστορίας.

Ἀπὸ τὸν ἡρακλείτειο λόγο θὰ φτάσουμε στὸν λόγο τῶν δύο μεγάλων φιλοσόφων, οἱ ὁποῖοι θὰ θεοποιήσουν τὸν λόγο αὐτό, καὶ θὰ τὸν ἀναγάγουν σὲ «λόγο τοῦ παντός» ποὺ εἶναι ὁ Θεός. Στὸν μὲν Πλάτωνα εἶναι τὸ «ὄντως ὄν», στὸν δὲ Ἀριστοτέλη εἶναι τὸ «πρῶτον κινοῦν ἀκίνητον», πρὶν καὶ ἀπὸ τὴ δημιουργία τοῦ κόσμου. Ἐπομένως, ὁ λόγος στὴν ἐλληνικὴ φιλοσοφία ἔχει ἓνα περιεχόμενο θείας οὐσίας.

Στὴν Ἔφεσο ἐπίσης ὁ Ἰωάννης ζεῖ τὴν παρουσία τῶν μεγάλων ρευμάτων καὶ μεγάλων διαλόγων ποὺ γίνονται ἀνάμεσα στὸν Γνωστικισμό καὶ στὸν Νεοπλατωνισμό. Ὁ Γνωστικισμὸς εἶναι μιὰ ὁδός. Θὰ μπορούσαμε νὰ τὴν παρομοιάσουμε σὰν τὴν ὁδὸ τοῦ Κομοφούκιου, τὸ Τάο. Τὸ Τάο εἶναι ἡ ψυχὴ, ἡ ἄρμονία. [Σημειώστε ὅτι στὴν κινεζικὴ μετάφραση τῆς Βίβλου, ἡ λέξη «λόγος» τοῦ Ἰωάννη μεταφράζεται μὲ τὴ λέξη Ταό.] Λοιπόν, ὁ Γνωστικισμὸς εἶναι ἓνας τέτοιος δρόμος, μόνο ποὺ ἀνάγοντας τὴ γνώση (τὴν ἐσωτερικὴ γνώση, τὴ μυστικὴ γνώση, αὐτὴν ποὺ ὁ φωτισμένος, ὁ μυημένος, ὁ σπουδαγμένος κοντὰ στὸν σοφὸ γνωρίζει ὡς ἀλήθεια τοῦ κόσμου) σὲ ὑπέρτατο ἄξονα τῆς ζωῆς, γλιστράει στὸ φαντασιώδες. Παιδὶ τοῦ Γνωστικισμοῦ εἶναι ὁ Νεοπλατωνισμὸς, ὁ ὁποῖος φτάνει σὲ ἀκρότατα σημεῖα μυστικισμοῦ καὶ ἐκεῖ ὁ ἄνθρωπος ἐπιδιώκει μιὰ ἐσωτερικὴ ἄρμονία καὶ ἡσυχία.

Ἐπάρχει ὅμως καὶ ὁ Ἰουδαϊσμός, ὁ ὁποῖος βρίσκεται μέσα στὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, ἤδη ἀπὸ τὰ πρῶτα ἀποστολικά χρόνια. Θυμίζω ὅτι τὸ 49 μ.Χ. στὴ Σύνοδο τῶν Ἀποστόλων ποὺ ἔγινε στὰ Ἱεροσόλυμα τέθηκε τεράστιο θέμα. Ἦταν πολὺ δυναμικὴ ἡ ὁμάδα αὐτῶν ποὺ ἤθελαν τὴν Ἐκκλησία ὡς συνέχεια τῆς Συναγωγῆς καὶ ὡς παιδί της, μὲ προσαρμογὴ της στὰ οὐσιώδη τῆς Συναγωγῆς ἢ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ. Τόσο δυνα-